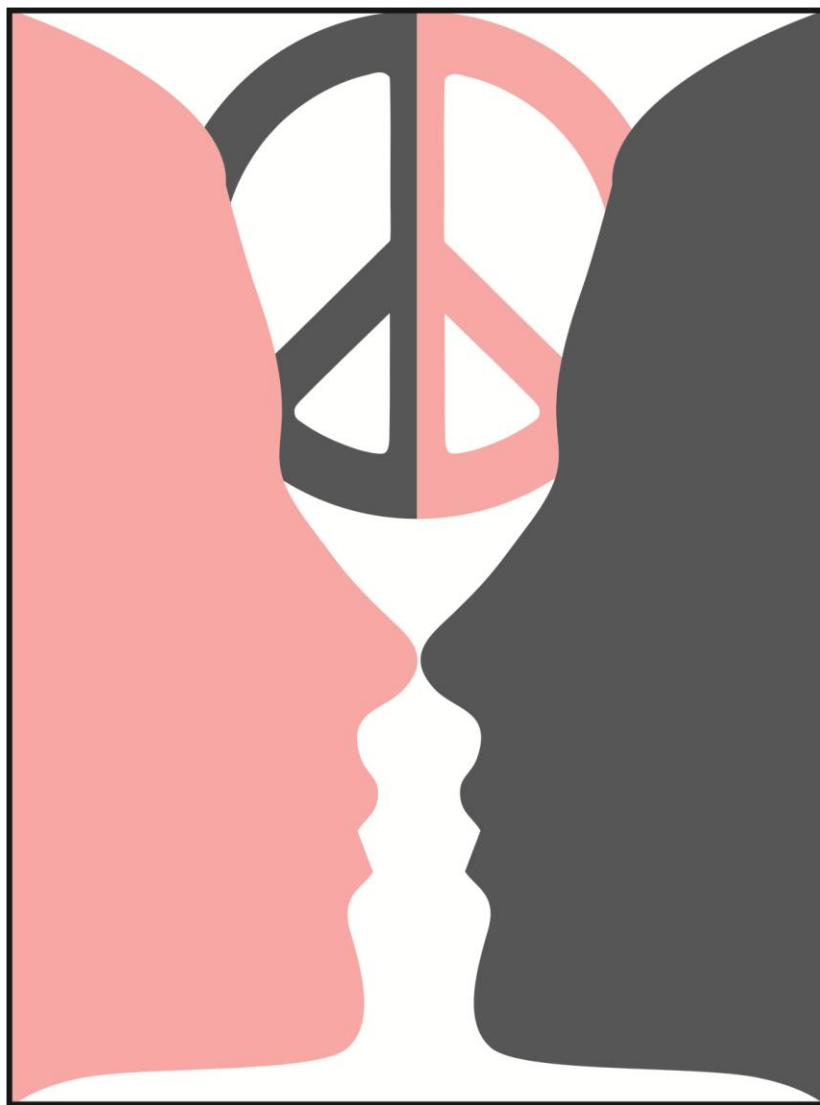

RODNI ASPEKTI IZGRADNJE MIRA U BiH
POLICY DOKUMENT

Mir sa Ženskim Licem

BiH, novembar/studen 2016.

Projekat „Mir sa ženskim licem – Ženska inicijativa za suočavanje s prošlošću“ rezultat je ranijih postignuća kroz projekat „Mir sa ženskim licem- osnaživanje žena za suočavanje s prošlošću“ te konsultacijskih procesa 12 ženskih organizacija sa područja BiH, uključenih u Inicijativu.

Projekat se realizuje kroz partnerstvo Fondacije "Lara" iz Bijeljine i humanitarne organizacije "Horizonti" iz Tuzle, a koji je finansijski podržan od švedske fondacije Kvinna till Kvinna. U projekat je uključeno još deset partnerskih organizacija iz devet gradova BiH: UG "Budućnost" Modriča, Fondacija CURE Sarajevo, MOST Višegrad, Centar za pravnu pomoć ženama Zenica, "Forum žena" Bratunac, "Žena BiH" Mostar, "Udruženje građanki Grahova" Bosansko Grahovo, "Glas žene" Bihac, Helsinški parlament građana Banja Luka i Fondacija Udružene žene Banja Luka.

S namjerom da se doprinese ravnopravnom učešću žena u javnom i političkom životu u BiH, projekat je usmjeren na definisanje prioriteta i osnaživanje žena za zagovaranje orodnjenih politika tranzicione pravde.

Autori: Aleksandra Letić, Ivana Stanković, Tamara Šmidling i Amra Pirić

Bosna i Hercegovina
novembar/studen 2016

Projekat je potpuno finansiran od strane Švedske međunarodne razvojene agencije (SIDA) i Kvinna till Kvinna. Stavovi izneseni u ovom dokumentu ne odražavaju nužno stav SIDA-e i Kvinna till Kvinna. Samo su autori odgovarni za njegov sadržaj.

Sadržaj – policy dokument

1. Rezime.....	3
2. Pozadina.....	4
3. Međunarodni i domaći pravni okvir.....	5
4. Glavni nalazi.....	6
5. Preporuke.....	8
6. Pojmovnik.....	12

1. Rezime

Ovaj Policy dokument ima za cilj da ponudi moguća rješenja u procesima izgradnje mira u BiH, koji nedvosmileno uključuju žensku rodnu perspektivu ali i specifična znanja i iskustva žena u ovoj oblasti. Svi podaci koji su navedeni u ovom dokumentu su rezultat intenzivnog rada na terenu i sa ženama različitih profila.

Prijedlozi i preporuke iz ovog dokumenta se odnose na nekoliko ključnih oblasti, koje su tematizirane tokom tri radionice sa ženama. Te oblasti su sljedeće: kultura sjećanja i kazivanje istine, reparacije, institucionalne reforme i integrisana sigurnosti. Svaka od ovih tema je važna za procece izgradnje mira u BiH i postoji nesumnjiva potreba da se u ovima procesima sa posebnom pažnjom posmatra uloga žena, kao korisnica ali i kao akterki. Ovaj dokument upravo daje nekoliko preporuka o načinima kako u dovoljnoj mjeri uključiti žene u ove procese, poštivajući i razumijevajući pri tome njihove specifične potrebe. Posebna vrijednost ovih preporuka je u činjenici da se žena pojavljuje i kao korisnicima ali i kao kreatorka mirovnih aktivnosti. Predložene mjere su u cjelosti rezultat rada više od 213 uključenih žena i predstavljaju polaznu osnovu za dalju razradu planova, strategija i aktivnosti inicijative „Mira sa ženskim licem“ ali i drugih zainteresovanih strana, poput institucija sistema, organizacija civilnog društva, medija i drugih, koji direktno ili indirektno moraju i mogu uticati na stvaranje ambijenta mira u BiH, koji ženama, kao jednoj od najranjiviji grupa u našem društvu osigurava poštivanje prava, sigurnost, prosperitet, zaštitu i jednakopravnost.

2. Pozadina

Prema podacima iz demografskog izvještaja Međunarodnog krivičnog tribunala za bivšu Jugoslaviju, broj smrtno stradalih građana u Bosni i Hercegovini tokom oružanog sukoba 92-95 je 104.732. Od ukupnog broja smrtno stradalih, 36.700 je civila od koji je 7.974 žena.¹ Iako nema zvaničnih podataka, procjena je da je najmanje 20.000 žena silovano ili bilo izloženo seksualnom nasilju tokom oružanih sukoba u BiH². Tačni podaci o broju žena koje su bile zatočene u logorima i drugim objektima nisu dostupni, kao ni podaci o broju žena koje se vode kao nestala lica. Do sad su izostale aktivnosti institucija Bosne i Hercegovine da se zvanično utvrdi i objavi broj a) stradalih u oružanim sukobima u BiH tokom perioda 92-95, b) osoba koje su bile zatočene u logorima i drugim objektima, c) osobe kojima je narušeno fizičko ili mentalno zdravlje usljed ratnih dešavanja, d) osobe koje su postale izbjeglice ili interno raseljena lica, e) osoba koje bile prisiljene na radnu obavezu, f) osobe koje su izgubile imovinu i zaposlenje usljed ratnih dešavanja. Ovi podaci, koji bi se dodatno trebali razvrstati po starosnoj dobi, polu, geografskom porijeklu osoba koje su obuhvaćene ovakvim izvještajem su osnova za osmišljavanje i provedbu programa reparacija, rehabilitacija, kazivanja istine i institucionalnih reformi. Upravo zbog izostanka zvaničnih inicijativa u ovom pravcu, veliki dio aktivnosti koje su usmjerene prema pružanju podrške osobama koje su direktne i indirektno žrtve ratnih dešavanja realizovane su od nevladinih organizacija, koje su vremenom izgradile svoje kapacitete za pružanje psihosocijalne podrške civilnim žrtvama rata i za osmišljavanje i zagovaranje prema institucijama sistema da aktivnosti izgradnje mira moraju biti sastavni dio institucionalnog bavljenja posljedicama ratnih dešavanja u BiH.

Tako je i projekat „*Mir sa ženskim licem – Ženska inicijativa za suočavanje s prošlošću*“ rezultat ranijih postignuća kroz projekat „*Mir sa ženskim licem- osnaživanje žena za suočavanje s prošlošću*“ te konsultacijskih procesa 12 ženskih organizacija sa područja BiH, uključenih u Inicijativu.

S namjerom da se doprinese ravnopravnom učešću žena u javnom i političkom životu u BiH, projekat je usmjeren na definisanje prioriteta i osnaživanje žena za zagovaranje orodnjenih politika tranzicione pravde.

Kroz razvoj i promociju Platforme ženskih prioriteta u politikama tranzicione pravde, 213 žena iz BiH dalo je svoj doprinos kroz 12 konsultativnih sastanaka lokalnih mirovnih mreža i tri radionice međuentitetskog dijaloga.

Učesnice konsultativnih sastanaka³ su aktivistkinje u ženskim organizacijama i ženskom pokretu, žene u ruralnim sredinama, prosvjetne radnice, žene u politici, žene na selu, žene u medijima. Raznovrsna ekonomska i obrazovna pozadina učesnica iz različitih lokalnih zajednica i entiteta, te različiti doživljaji i iskustva stečena tokom ratnog i postratnog perioda omogućili su da se materijal prikupljen na konsultativnim sastancima iskoristi za unaprijeđenje rada Inicijative i orodnjavanje politika tranzicione pravde.

¹ http://www.icty.org/x/file/About/OTP/War_Demographics/bcs/bih_referat_konf_100201.pdf

² <http://trial.ba/wp-content/uploads/2015/10/lzme%C4%91u-stigme-i-zaborava-Vodi%C4%8D-za-odbranu-prava-%C5%BEena-%C5%BErtava-silovanja-ili-drugih-oblika-seksualnog-nasilja-u-Bosni-i-hercegovini.pdf>

³ Na tri radionice je ukupno učestvovalo 65 žena, većim dijelom žena sa fakultetskom diplomom, društveno aktivne i zaposlene

3. Međunarodni i domaći pravni okvir

Ratifikacijom Konvencije UN-a o eliminisanju svih oblika diskriminacije žena, Bosna i Hercegovina je preuzela obavezu da osigura jednakost žena i muškaraca u svim sferama života, što je od ključnog značaja za zaštitu ljudskih prava, razvoj demokratije, poštovanje vladavine prava i ekonomski rast.

Savjet bezbjednosti UN-a je krajem oktobra/listopada 2000.godine usvojio Rezoluciju 1325 „Žene, mir i sigurnost“, koja po prvi put prepoznaje značaj rodnosenzitivnog pristupa u osmišljavanju i provođenju aktivnosti na polju izgradnje trajnog mira i sprečavanja i rješavanja sukoba, te veće i ravnopravno učešća žena u procesima donošenja odluka u tom kontekstu. Bosna i Hercegovina ima obavezu izraditi Akcioni plan za provedbu ove Rezoluciju, te je, kao prva država u regionu Jugoistočne Evrope to i učinila 2010. godine za period od tri godine. U decembru/prosincu 2014.godine izrađen je Akcioni plan za period 2014-2017.godina.

Ravnopravnost žena i muškaraca u BiH se pored međunarodnih obaveza ogleda i u domaćem pravnom okviru. Zakon o ravnopravnosti polova u BiH⁴, te Zakon o zabrani diskriminacije, *inter alia*, zabranjuju diskriminaciju po osnovu pola, a svako stavljanje u nepovoljniji položaj bilo koje osobe ili grupe osoba zasnovano na polu, što otežava ili negira priznavanje, uživanje ili ostvarivanje ljudskih prava i sloboda se smatra diskriminacijom.

Prava žena koje pripadaju specifičnoj grupi direktnih i indirektnih žrtava ratnih dešavanja u BiH se ostvaruju na entitetskom nivou, tj. u Republici Srpskoj kroz Zakon o zaštiti civilnih žrtava rata RS, a na nivou Federacije BiH kroz Zakon o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodice i djece. U Brčko Distriktu BiH je ova materija regulisana Odlukom o zaštiti civilnih žrtava rata Skupštine Brčko Distrikta.

U Republici Srpskoj se relevantnim zakonodavstvom regulišu prava civilnih žrtava rata kao što su pravo na civilnu ili porodičnu invalidninu, dodatak za njegu i pomoć drugog lica, zdravstvena zaštita, pristup obrazovanju i zapošljavanju i slično⁵. No, postojanje zakonskog roka za podnošenja zahtjeva za priznavanje prava iz ovog Zakona je istekao 21.12.2007. godine i ostavio je mnoge potencijalne korisnike_ice bez mogućnosti da ostvare svoja prava. U Federaciji BiH, Zakon pravi razliku između civilne žrtve rata i priznanja statusa civilne žrtve rata, a iz toga se definišu prava pojedinca_ke u kontekstu zaštite, priznavajući status civilne žrtve rata osobama kod koje je nastupilo tjelesno oštećenje ispod 60% ili značajno narušavanje zdravlja.⁶ Zakon u Federaciji BiH ne predviđa zakonski rok za podnošenje zahtjeva, što omogućava osobama, koje trpe oštećenja koja se utvrđuju tek nakon dužeg vremenskog perioda, da podnesu zahtjev. No, ovaj Zakon predviđa da podnosilac zahtjeva ima prijavljen boravak u FBiH, što povratnike_ice u RS, nakon 2007.godine stavlja u nepovoljan položaj da svoja prava ne mogu ostvariti niti na teritoriji RS, niti na teritoriji FBiH.

Na nivou države BiH ne postoji jedinstven zakon o pravima i zaštiti svih žrtava rata, a koji bi na jednak način regulisao statusna prava svih civilnih žrtava rata bez obzira na njihovo mjesto boravka, nacionalnu, etničku i vjersku pripadnost, pol i rod, te ekonomsku moć. Iako je Komitet protiv torture, koji je u ime UN-a zadužen za praćenje i poštivanje *Konvencije protiv torture i*

⁴ „Sl.glasnik BiH“, br.32/10

⁵ Čl.2 i čl.8 Zakona o civilnim žrtvama rata u RS.

⁶ Čl. 54. Zakona o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodice sa djecom

drugih surovih, neljudskih ili ponižavajućih postupaka i kažnjavanja, koju je BiH potpisala i ratificirala u više navrata ukazivao na potrebu donošenja zakona o civilnim žrtvama rata na nivou BiH, to se do današnjeg dana nije desilo. Zakon na državnom nivou bi jedini mogao osigurati jednak pristup svim žrtvama rata u ostvarivanju njihovih statusnih prava, pružiti ujednačenu definiciju okolnosti koje su određene osobe dovele do statusa civilne žrtve rata, te osmisliti mehanizme zaštite koji civilne žrtve rata mogu posmatrati kroz prizmu njihovih potreba.

Žene žrtve rata, uslijed neusaglašenosti entitetskih propisa su posebno izložene marginalizaciji i neostvarivanju svojih prava, posebno iz oblasti reparacija. Druge oblasti šireg procesa izgradnje mira, kao što je oblasti kazivanja istine koja u većem dijelu nije zakonski regulisana, osim u okviru Zakona o nestalim osobama Bosne i Hercegovine koji pokriva samo jedan usko postavljen dio procesa kazivanja istine. Zakoni koji regulišu procese memorijalizacije su većim dijelom neuređeni u smislu da se memorijalizacija smatra isključivo izgradnjom spomenika, a ta oblasti je predata lokalnim struktura administracije na odlučivanje. Ostali oblici memorijalizacije i komemoracije nisu prepoznati od strane zakonskih regulativa.

4. Glavni nalazi

Tokom realizacije projekta, a prvenstveno tokom održanih radionica i konsultacija sa učesnicama inicijative, definisani su glavni nalazi koji se odnose na trenutno stanje i uočenu problematiku u pet tematskih oblasti: *kultura sjećanja, kazivanje istine, reparacije, institucionalne reforme i integrisana sigurnost*.

Kultura sjećanja i kazivanje istine

➤ **Stvaranje sigurnog prostora, posebno na lokalnom nivou u kom žene mogu ispričati svoja iskustva iz ratnog perioda, uključujući i pozitivne priče**

Dosadašnje inicijative u oblasti kulture sjećanja i kazivanja istine u BiH, a koje su uključivale rodnu, tj žensku perspektivu su se većim dijelom odnosile na iskustva žena, koje su bile žrtve seksualnog ili rodno zasnovanog nasilja u ratu. Od rata pa do danas, ove dvije kategorije žena su najvidljivije u kontekstu žena koje su pogođene ratnim dešavanjima. Vrlo malo prostora je stvoreno u bosanskohercegovačkom društvu za priče žena, koje ne pripadaju ovim kategorijama, što je rezultiralo marginalizacijom i isključivanjem velikog broja žena u kontekstu kazivanja istine i priznavanja njihove traumatizacije i potrebe za rehabilitacijom. Stvaranje prostora za glas i priče žena, koje imaju različita iskustva iz rata, a nisu dominantno žrtve rodno zasnovanog i/ili seksualnog nasilja, bi uticalo na:

- društveno prihvatanje opšte pretpostavke da se ženska iskustva iz rata značajno razlikuju od iskustava muškaraca, te da se prema ženskim ratnim iskustvima i traumama mora odnositi rodno senzitivno
- društveno, ali i institucionalno prihvatanje žene žrtve ratnih dešavanja izvan okvira žene žrtve rodno zasnovanog i/ili seksualnog nasilja u ratu,
- stvaranje prostora da se u javnosti tematiziraju i pozitivne priče iz vremena rata, koje afirmišu solidarnost i ljudskost i koje su ispričane iz ženskog ugla

➤ **Ustanovljavanje Dana sjećanja na stradanja žena u ratu u BiH, te stvaranje pokreta kulture sjećanja na žene žrtve rata**

Uprkos činjenici da se u BiH javnosti često tematizira stradanje žena u ratu, posebno kroz prizmu rodno zasnovanog i/ili seksualnog nasilja, inicijative da se stvori zvanična kultura sjećanja koja je posvećena stradanju žena vrlo je sporadična i pretežno vođenja od strane nekolicine NVO koji se bore za ženska ljudska prava. Široka društvena inicijativa da se u BiH stvori kultura sjećanja koja će tematizirati različite vidove ženskog stradanja u ratu u BiH, na žalost, ne postoji. Vlastine i nevladine inicijative iz oblasti Tranzicione pravde u BiH su pretežno priznavale potrebu rodno senzitivnog odnosa prema procesima kazivanja istine, ali samo i isključivo unutar širih i rodno neutralnim procesa, dok je izostajala težnja da se ženskom stradanju u ratu posveti ekskluzivan pristup i zaslužena pažnja, koja bi uticala da:

- se stradanje žena u ratu u BiH prestane posmatrati kao kolateralna šteta ratnih dejstava, nego kao planski primjenjena ratna taktika,
- se žene žrtve rata u BiH prestanu posmatrati kao „žrtve drugog reda“, nego kao ravnopravne u potrebama i pravima
- se društveno, a potom i institucionalno prihvati stvarnost ali i težina stradanja žena u ratu u BiH, na koje država ali i društvo moraju pružiti adekvatan odgovor

➤ **Identificirati i javno predstaviti heroine rata**

Dosadašnja praksa u BiH ukazuje na činjenicu, da se o heroinima rata u BiH govori samo ukoliko su one bile pripadnice jedne od vojski na teritoriji BiH ili su se nekim svojim ponašanjem žene vojnika dokazale kao borbene, hrabre i spremne da preuzmu inicijativu na linijama fronta. Heroine, koje nisu nosili oružje i uniforme, ali su ipak pokazale hrabrosti i inicijativu, ali i ljudskost i empatiju u teškim i opasnim vremenima rata u današnjoj stvarnosti u kulturi sjećanja u BiH nemaju prostora. One se čak i svjesno zanemaruju, a njihove se priče skrivaju, jer se ne uklapaju u opšte prisutnu etnonacionalnu sliku odnosa naroda u BiH tokom i nakon rata. Javnim predstavljanjem heroina rata bi se:

- demilitarizirala slika žena u ratu, koja implicira da su žene svoju hrabrosti i snagu mogle dokazati samo ukoliko su bile uključene u vojne formacije
- proširilo shvatanje herojskog ponašanja u ratu, koje uključuje različite obrazce ponašanje pojedinca i pojedinke u teškim i opasnim trenucima i izvan vojnih formacija
- pružila nova perspektiva za opšte procese izgradnje povjerenja i normalizacije društvenih odnosa u BiH kroz primjere koju su žene heroine primjenjivale tokom rata a koji se mogu primjenjivati i u miru

➤ **Unutar bosanskohercegovačkih institucija ustanoviti mirovne programe za žene**

U Bosni i Hercegovini postoje brojne mirovne inicijative, koje između ostalog uključuju u posebne fondove za ženske mirovne aktivnosti. Ovo samo po sebi ne predstavlja ni problem niti prepreku ženskom mirovnom aktivizmu, ali može iz više razloga predstavljati ograničenje u dometu ovih aktivnosti i njihovog efekta, posebno na žene. Dakle, korisnici ovakvih fondova su pretežno formalizovane, dakle registrovane ženske civilne grupe, koje većim dijelom imaju projektni pristup koji ne osigurava uvijek punu uključenost žena, koje bi trebale biti korisnice ovakvih aktivnosti. Dalje, ovakvi fondovi su pretežno ustanovljeni od strane inostranih organizacija, dok su fondovi BH institucija rijetki i nedovoljni, što jasno ukazuju i na

nerazumijevanje važnosti ovakvih inicijativa od strane domaćih institucija. Institucionalni okvir za ženske mirovne inicijative bi:

- doprinijele osnaživanju običnih žena da budu nositeljice mirovnih aktivnosti i pozitivnih društvenih promjena, što može pozitivno uticati na njihovo samopoštovanje, povećati njihov društveni i politički angažman, te poboljšati njihovo opšte psihološko stanje
- povećale broj mirovnih aktivnosti koje su dizajnirane na način da odgovaraju potrebama običnih žena, pa kao takve će imati veći učinak na ciljne grupe
- pokazale da institucije sistema prepoznaju važnost ženskih mirovnih aktivnosti, te stvaraju prostor i pružaju resurse za realizaciju istih

Reparacije, institucionalne reforme i integrisana sigurnost

➤ Ojačati postojeće strukture za pružanje psihološke podrške ženama žrtvama rata

Centri za mentalno zdravlje, koji na nivou oba entiteta funkcionišu u okviru lokalnih domova zdravlja nemaju dovoljno kapaciteta da na adekvatan način odgovore potrebama različitih grupacija žrtava rata, pa tako ni ženama. Dodatna otežavajuća okolnost je i činjenica u statičnosti ovih institucija, pa se rijetko desi da osobe, koje žive u zabačenim i udaljenim selima imaju informacije da ovakve institucije postoje. Dalje, potraga za psihološkom podrškom se u BiH društvu i dalje smatra tabuom, a osobe koje zatraže ovaj vid podrške se deklarišu kao mentalno nestabilne. No, povećanom psihološkom podrškom posebno ženama žrtvama rata bi se:

- značajno smanjio broj mentalnih oboljenja kod žena, te podržao njihov proces reintegracije u život i društvo
- uticalo na smanjenje porodičnog nasilja, koje je rezultat mentalne neuravnoteženosti, uključujući i smanjenje transgeneracijske traume
- povećala objektivni i subjektivni osjećaj moći kod žena za povratak u život, društveni angažman itd

➤ Olakšati pristup pravima ženama žrtvama rata, kroz izmjenu normativnog okvira i društvenog ambijenta kroz koji žrtve trebaju ostvarivati svoja prava

U Bosni i Hercegovini i dalje ne postoji krovni Zakon o civilnim žrtvama rata, kroz koji bi žene žrtve rata mogle ostvariti svoja prava na rehabilitaciju, kompenzaciju i druge vidove reparacija. Zakoni na entitetskom i/ili kantonalnom nivou su takođe nedovoljno definisani kako bi, posebno ženama olakšali pristup pravima. A olakšana zakonska regulativa bi:

- povećala broj žena korisnica rehabilitacija, što bi ubrzalo njihov oporavak i reintegraciju u život i društvo
- uticala na institucionalno prihvatanje ženske patnje tokom ratnog sukoba i potrebe društvo da učini sve, kako bi se ove patnje ublažile

5. Preporuke

Preporuke, koje se nalaze u nastavku teksta su rezultat promišljanja učesnica inicijative, vođene definisanim glavnim nalazima iz pet tematskih oblasti, a navedene su po institucijama na koje se preporuke odnose.

Jedinice lokalne samouprave

Tematske oblasti: Kultura sjećanja i kazivanje istine
Odgovorna institucija: Opštinsko/gradsko odjeljenje društvenih djelatnosti

Cilj: Stvaranje sigurnog prostora, posebno na lokalnom nivou u kom žene mogu ispričati svoja iskustva iz ratnog perioda, uključujući i pozitivne priče.	
Mjere	<ul style="list-style-type: none"> ▪ na nivou lokalnih zajednica organizovati redovna „<i>ženska slušanja</i>“ na kojima će žene imati priliku otvoreno govoriti o soptsvenim iskustvima iz rata, strahovima, traumama ali i pozitivnim iskustvima iz tog perioda ▪ osmisliti i institucionalno i/ili vaninstitucionalno⁷ realizovati <i>proces samopomoći</i> za posebne kategorije žena, koje su bile žrtve ratnih dešavanja, na primjer, grupe samopomoći za ratne udovice, zatim žene, koje su bile mobilisane u vojske, itd, te na taj način pružiti mogućnosti da žene sa sličnim iskustvima mogu pomoći jedna drugoj u procesima društvene i lične (re)integracije
Cilj: Unutar bosanskohercegovačkih institucija ustanoviti mirovne programe za žene	
Mjere	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Ustanoviti <i>Fond za ženske mirovne aktivnosti</i>, koje bi se realizovale na lokalnom nivou, od strane ženskih neformalnih grupa i koje bi bile fokusirane na potrebe žena. Fond bi mogao biti ustanovljen na centralnom nivou, tj, u okviru Ministarstva za ljudska prava BiH ili lokalno na nivou lokalnih administracija

Tematske oblasti: Reparacije, institucionalne reforme, integrisana sigurnost
Odgovorna institucija: Domovi zdravlja – Centri za mentalno zdravlje

Cilj: Ojačati postojeće strukture za pružanje psihološke podrške ženama žrtvama rata	
Mjere	<ul style="list-style-type: none"> ▪ osmisliti i realizovati dodatne <i>obuke za osoblje Centara za mentalno zdravlje</i>, koje će se fokusirati na teme koje su posebno važne za žene žrtve rata ▪ ustanoviti <i>Mobilne timove</i> Centara za mentalno zdravlje, koji će redovno obilaziti zabačene mjesne zajednice i sela u njihovoj nadležnosti, te pružati usluge na „licu mjesta“

⁷ Institucionalno se odnosi na institucije na lokalnom nivou, kao što su Centri za mentalno zdravlje, dok se vaninstitucionalno odnosi na NVO i durga udruženja, koja imaju kapacitete da realizuju ovakve aktivnosti

Tematske oblasti: Kultura sjećanja i kazivanje istine
Odgovorna institucija: Opštinske-i/gradske-i skupštine/parlamenti

Cilj: Olakšati pristup pravima ženama žrtvama rata, kroz izmjenu društvenog ambijenta kroz koji žrtve trebaju ostvarivati svoja prava

Mjere	<ul style="list-style-type: none"> ▪ stvaranje lokalnih politika i akcionih planova za ojačanu i fokusiranu ekonomsku i psihološku podršku ženama žrtvama rata ▪ usvajanje programa podrške zapošljavanju, samozapošljavanju i pokretanju start-up biznisa za žene žrtve rata sa fokusom na ruralna područja i njihove članove/ce porodice ▪ izrada i usvajanje lokalnih pravilnika za izgradnju spomenika i održavanje komemoracija, koji služe kulturi sjećanja, poštuju osnovne funkcije memorijalizacije, te ravnomjerno uključuju rodnu perspektivu
--------------	---

Ministarstva zdravlja na nivou entiteta i Brčko Distrikta BiH

Tematske oblasti: Reparacije, institucionalne reforme, integrisana sigurnost
Odgovorna institucija: Odjeljenja za javno zdravstvo

Cilj: Ojačati postojeće strukture za pružanje psihološke podrške ženama žrtvama rata

Mjere	<ul style="list-style-type: none"> ▪ institucionalizovati <i>saradnu izmedju Centara za mentalno zdravlje i specijaliziranih NVO</i> za kapacitetima psihološkom savjetovanja i podrške za žene žrtve rata kroz MoS i druge vidove formalizovane saradnje ▪ realizovati <i>promotivne kampanje</i> koje će ohrabrivati građane i građanke da koriste usluge Centara za mentalno zdravlje, uključujući i postojeće ili tek uspostavljene SOS linije i druge vidove psihološke podrške
--------------	--

Ministarstva obrazovanja - entiteti i Brčko Distrikta BiH

Tematske oblasti: Kultura sjećanja i kazivanje istine
Odgovorna institucija: Resor kulture

Cilj: Ustanovljavanje Dana sjećanja na stradanja žena u ratu u BiH, te stvaranje pokreta kulture sjećanja na žene žrtve rata

Mjere	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Kroz poseban <i>Fond za stvaranja ženske literature</i> animirati i podržati obrazovne institucije ali i udruženja civilnog društva u BiH da prikupljaju, sistematizuju i objavljuju literaturu koja tematizira različita ratna iskustva žena. Ovaj Fond bi se trebao ustanoviti u okviru Ministarstva za ljudska prava BiH, ali i kroz entitetska Ministarstva obrazovanja ▪ Ustanoviti Muzeje sjećanja na stradanja žena u ratu, koji uključuju priče mobilisanih žena, vojnkinja, žena domaćica, udovica usljed ratnih gubitaka
--------------	---

Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH**Tematske oblasti:**

Kultura sjećanja i kazivanje istine

Odgovorna institucija:

Sektor za izbjeglice iz BiH i raseljene osobe i stambenu politiku, Sektor za ljudska prava, Agencija za ravnopravnost polova u BiH

Cilj: Ustanovljavanje Dana sjećanja na stradanja žena u ratu u BiH, te stvaranje pokreta kulture sjećanja na žene žrtve rata**Mjere**

- ustanoviti nacionalni *Dan sjećanja na stradanje žena u ratu u BiH*, koji bi se uvrstio u listu državnih praznika u oba entiteta i u Brčko distriktu BiH, a koji bi bio oslobođen etničkog, vjerskog, nacionalnog konteksta, nego bi se isključivo fokusirao na sjećanje na stradanje žena.
- Kroz poseban *Fond za stvaranja ženske literature* animirati i podržati obrazovne institucije ali i udruženja civilnog društva u BiH da prikupljaju, sistematizuju i objavljuju literaturu koja tematizira različita ratna iskustva žena. Ovaj Fond bi se trebao ustanoviti u okviru Ministarstva za ljudska prava BiH, ali i kroz entitetska Ministarstva obrazovanja.

Cilj: Olakšati pristup pravima ženama žrtvama rata, kroz izmjenu normativnog okvira i društvenog ambijenta kroz koji žrtve trebaju ostvarivati svoja prava**Mjere**

- Usvajanje Zakona o civilnim žrtvama rata na državnom nivou, koji će osigurati isti nivo prava ta sve civilne žrtve rata

Mediji**Tematske oblasti:**

Kultura sjećanja i kazivanje istine

Odgovorna institucija:

Mediji, udruženja novinara, portali

Cilj: Stvaranje sigurnog prostora, posebno na lokalnom nivou u kom žene mogu ispričati svoja iskustva iz ratnog perioda, uključujući i pozitivne priče.**Mjere**

- Prikupiti pozitivne priče žena iz rata, te kroz različite tradicionalne i moderne medije u BiH afirmisati ove pozitivne priče
- Promovisati *Ženske mirovne inicijative*, postignute rezultate i istaknute učesnice kroz medije i NVO unutar BiH i izvan nje

Organizacije civilnog društva**Tematske oblasti:**

Kultura sjećanja i kazivanje istine

Odgovorna institucija:

OCD koje su fokusirane na relevantne teme

Cilj: Ustanovljavanje Dana sjećanja na stradanja žena u ratu u BiH, te stvaranje pokreta kulture sjećanja na žene žrtve rata**Mjere**

- Osmisliti i pokrenuti *Građansku inicijativu za sjećanje na žene u ratu*, a koja bi se zalagala za postavljanje zajedničkog memorijala za se žene žrtve rata, promjenu imena ulica i ustanova, koje bi nosile imena istaknutih žena, koje su bile ili žrtve ili heroine rata.

Cilj: Identificirati i javno predstaviti heroine rata**Mjere**

- Stvoriti *Arhivu heroina rata* u BiH, u kojoj će biti zabilježene priče žene, koje su se istakle svojim herojskim ponašanjem, sa posebnim fokusom na žene, koje nisu bile žene vojnici
- Objaviti knjigu *100 heroina našeg vremena*, koja će uključiti sto priča hrabrih žena, koje su pokazale inicijativu, ljudskost, hrabrost, solidarnost i odlučnosti u vremenu rata, kada se takvo ponašanja moglo i životom platiti. Svake godine, na dan obilježavanja stradanja žena u ratu treba objaviti knjigu sa 100 novih priča, a prikupljenu građu u okviru procesa istraživanja treba koristiti i za inicijativu za promjenu imena ulica, ustanova, kako bi se osiguralo da se po identificiranim heroinama nazovu ulice, ustanove, parkovi, itd

6. Pojmovnik

Kazivanje istine

Jedan od mehanizama tranzicijske pravde je utvrđivanje činjenica i kazivanje istine. U teoriji i praksi tranzicijske pravde termini „kazivanje istine“ i „traženje istine“ obično se koriste kao sinonimi, mada postoje određene suptilne razlike. Konkretno, „traženje istine“ podrazumijeva trajnu potrebu za informacijama, tj. za saznavanjem i istraživanjem, kao i za činjenicama o prošlosti koje je potrebno tražiti. Pojam „kazivanje istine“ odnosi se na procese kroz koje države i društva kazuju priče o proteklim traumatičnim razdobljima, poput oružanog sukoba, i podrazumijeva potrebu da se govori i da se bude saslušan, te da se podijele iskustva o tome šta se dogodilo, a što onima koji su najviše pogođeni (žrtve) daje osjećaj osnaženosti i priznanja.

Definicija pojma „žrtve“

Ovaj dokument koristi definiciju pojma „žrtve“ iz paragrafa 8 Rezolucije 60/147 *Generalne skupštine UN-a Osnovna načela i smjernice za ostvarivanje prava na pravni lijek i reparacije žrtava teških kršenja međunarodnog prava ljudskih prava i ozbiljnih povreda međunarodnog humanitarnog prava*. *Žrtvama se smatraju osobe koje su pojedinačno ili u grupi pretrpjele štetu koja uključuje fizičke ili mentalne povrede, emotivnu patnju, materijalni gubitak ili ozbiljnu povredu njihovih osnovnih prava putem akata ili propusta koji predstavljaju teška kršenja međunarodnog prava ljudskih prava ili ozbiljne povrede međunarodnog humanitarnog prava. Kada je to primjereno i u skladu s unutrašnjim pravom, termin „žrtva“ uključuje i članove uže porodice ili šticećenike neposredne žrtve i osobe koje su pretrpjele štetu u nastojanju da pomognu žrtvama u nevolji ili da spriječe njihovu viktimizaciju.*

Civilna žrtva rata

Za potrebe dokumenta, koristiće se sljedeća definicija pojma „civilna žrtva rata“.

Civilna žrtva rata je osoba kod koje je tokom rata ili neposredne ratne opasnosti usljed ranjavanja nastupilo oštećenje organizma, što uključuje mentalno oštećenje ili značajno narušavanje zdravlja ili pogibiju te osobe u periodu od 30. 4. 1991. do 14. 2. 1996. godine.

Žrtva torture

Za potrebe dokumenta, koristiće se sljedeća definicija pojma „žrtva torture“:

Žrtva torture je osoba kod koje je nastupilo oštećenje organizma ili došlo do značajnog narušavanja zdravlja usljed mučenja, nehumanog ili ponižavajućeg postupanja, seksualnog

nasilja, silovanja, nezakonitog kažnjavanja, protivpravnog lišavanja slobode u mjestima zatočenja i prisilnog rada tokom ratnog stanja ili neposredne ratne opasnosti u periodu od 30. 4. 1991. do 14. 2. 1996. godine.

Nestala osoba također će se smatrati žrtvom torture i obuhvaćena je ovom definicijom, a koristiće se definiciju pojma “nestala osoba” iz člana 2.(1) *Zakona o nestalim osobama Bosne i Hercegovine: Nestala osoba je osoba o kojoj porodica nema nikakvih vijesti i/ili je prijavljena na osnovu pouzdanih informacija kao nestala osoba usljed oružanog sukoba koji se desio na teritoriji bivše SFRJ. Ovaj zakon odnosi se na osobe nestale u periodu od 30. aprila 1991. do 14. februara 1996. godine.*

Žena žrtva rata

Za potrebe ovog Policy dokumenta, koristiće se definicija pojma „žena žrtva rata“ na način da se pod tim pojmom podrazumijeva žena koja je u ratnom i poslijeratnom periodu direktno ili indirektno pretrpjela ili još uvijek trpi posljedice ratnih dešavanja koje su uzrokovane različitim okolnostima, *inter alia*, seksualnim nasiljem, mobilizacijom, radnom obavezom, zatočenjem, protjerivanjem, izbjeglištvom, invaliditetom, gubitkom članova porodice, gubitkom ekonomskog i socijalnog statusa i zaposljenja, itd.

Mjesta zatočenja

U relevantnim međunarodnim dokumentima, kao što su III ženevska konvencija (o ratnim zarobljenicima) i IV ženevska konvencija (o zaštiti civila u oružanom sukobu), ne postoje definicije termina koncentracioni logor, mjesta zatvaranja, sabirni centar itd. Ovaj dokument će koristiti pojam „mjesta zatvaranja“ u generičkom i deskriptivnom smislu. Ovim pojmom obuhvata se činjenica individualnog i masovnog protivpravnog zatvaranja ili zatvaranja osoba sa postojanjem pravnog osnova, koje su se događale širom BiH tokom oružanog sukoba 1992 – 1995. i u kojima su vršene krivične aktivnosti poput nečovječnog postupanja, torture i drugih surovih, neljudskih ili ponižavajućih postupaka.

Oružani sukob i rat

Ovaj dokument „oružani sukob“ i „rat“ koristi kao sinonime. Potreba za obuhvatanjem i razjašnjavanjem pomenutih pojmova leži u uvjerenju praktičara i teoretičara koncepta Tranzicijske pravde da se njihova značenja razlikuju, te da upućuju na „unutrašnji sukob“ (oružani sukob), tj. „međunarodni sukob“ (rat). Ovakvo rezonovanje ne nalazi argumentaciju u međunarodnom pravu. Također, u novijim relevantnim međunarodnim dokumentima, poput dopunskih protokola uz Ženevske konvencije, termin „oružani sukob“ je u široj upotrebi.

Međunarodno humanitarno pravo termin „oružani sukob“ koristi u širem smislu i njime su obuhvaćeni i unutrašnji i međunarodni sukob. Konkrento, u predmetu Tadić, koji se vodio pred MKSJ, u odluci po interlokutornoj žalbi (engl. Interlocutory appeal – posebna/privremena/prethodna žalba koju jedna od strana pokreće tokom postupka, dok odluka o suštini predmeta još nije donijeta) odbrane na nadležnost suda od 2. oktobra 1995. godine, u paragrafu 70 data je sljedeća definicija oružanog sukoba: ***Oružani sukob postoji svuda gdje se pribjeglo oružanoj sili između država ili produženom oružanom nasilju između vlasti i organiziranih naoružanih grupa, ili pak između takvih grupa unutar jedne države. Međunarodno humanitarno pravo primjenjuje se od početka takvih oružanih sukoba sve do prestanka neprijateljstava, odnosno, sve do zaključenja mira ili, u slučaju unutrašnjih sukoba, sve dok se ne pronađe mirno rješenje. Sve do tog trenutka, međunarodno humanitarno pravo***

primjenjuje se na cjelokupnoj teritoriji zaraćenih država ili, u slučaju unutrašnjih sukoba, na cjelokupnoj teritoriji pod kontrolom strane u sukobu, bez obzira vode li se tamo borbe ili ne.